

Gauguin

Otahi lány

Paul Gauguin

Paul Gauguin francia festőművész életpályája látszatra nem különbözik számos festő-kortársának életétől; az életsorsok hasonlósága elsősorban akkor merül fel ha Gauguin mellett Manet életét vizsgáljuk. Egyiknél is, másiknál is előbb a halálnak kellett bekövetkezni s csak utána ismerte el művészetüket az utókor — életében egyikük sem nyert elismerést. Manet első retrospektív kiállításának katalógusában — a kiállítás 1884 január 5-ikén nyílt meg, alig öt hónappal a festő halála után — Zola ezeket írta:

„Edouard Manet halála után rögtön rászállt az elismerés... az egész sajtó ünnepelte és azt írta róla, hogy nagy festő hűnyta le szemét örökre. Ugyanazok, akik tegnap még üldözték és kinevették, a művész koporsója előtt már nyilvános elismeréssel adóztak. Számunkra, akik az első pillanattól hittünk benne, fájdalmas diadal volt ez. Megismétlődött a régi história: a butaság és korlátoltság embert ölt, hogy később szobrot emeljen...”

Ugyanezek a szavak vonatkoznak Gauguinre is: hazájától távol kellett meghalnia, messze barátaitól és hozzátartozóitól, gyermekeitől és feleségétől... a műkereskedőknek és bizományf üzleteknek előbb üzérkedni kellett műveivel, hogy a francia közönség megértse mi-

lyen nagy művész távozott el soraiból örökre. Igazi nagy művész aki egymagában elegendő volt, árnyékba borítani egy Cabanel, Bouguerau, Couture hírnevét, ezek emlékét ma már csak művészettörténeti disszertációk lábjegyzetei őrzik, míg Gauguin neve tenn ragyog...

Zola megrázó szavain túl — amelyeket Manet és Gauguin esetére egyaránt idézhetünk — még néhány azonos pont található mindkét művész életére és jellemére: mindketten gyávák voltak, félték a nyilvánossággal való összeütközéstől és udvarolni kívántak a közvéleménynek. Manet szomjazta a „hivatalos” bírálat elismerését, menekült a független művészek tárlataitól, elutasította az impresszionistákkal való együttes szereplést — habár ezek vezérüknek vallották. Azt kívánta, hogy munkáit fentartás nélkül fogadják a hivatalos kiállítási szalonok s úgyszólván egész élete a hivatalos elismerés iránti vágyban telt el. Gauguin talán szerényebb volt ebben; feleségéhez és barátaihoz írt leveleiből mégis világosan kitűnik, mennyire vágyott a hivatalos elismerés után. A két művész példáján ismét felállíthatjuk a szabályt: a művek értéke és jelentősége nem a művész szubjektív kívánságától függ, hanem attól a szereptől, amelyet a mű a társadalom fejlődésében betölt. Már pedig Manet és Gau-

guin társadalmi tevékenységükben — a festészetben — annyi újat adtak, hogy őket műveik elkerülhetetlenül koruk művészei új áramlatainak élére sodorták a francia festészetben. Meg kell végül azt is jegyezni, hogy a tizenhat esztendővel idősebb Manet művészi újszerűsége nagyobb és jelentősebb, mint amennyit Gauguin fog utána revellálni. Manet megelőzte azt a hatalmas mozgalmat a képzőművészetben, — miután már tíz éve mozgalom volt — amit impresszionizmusnak neveztek. Gauguin lesz viszont egyike azoknak a festőknek, vezetője annak az irányzatnak, amely az új impresszionista festészetet ábrázolással visszaadja a tárgyaknak a szilárd körvonalakat s így azoknak a kiszámú közvetítőknél sorába tartozik, akik átmenetet jelentenek az impresszionizmus és a kubizmus között. Elmerülve a primitív népek művészetében, kutatva ezeknél a művészi ábrázolás szépségeit, Gauguin ezzel előfutára lett a modern neoprimitívizmusnak.

Gauguin 1848 április 7-ikén született Párisban. Éveket töltött kereskedelmi-tengerészeti szolgálatban, utána banktisztviselő lett. A társadalmi bizalmatlanság jó keresetet és gyors előmenetelét biztosították. Megnősült, egy dán nőt vesz feleségül s környezete meg van győződve, hogy egy szabályos polgári karrier küszöbén áll.

A művészet örök szerencséjére azonban — igaz, polgári családja további pályafutásának rovására — Gauguin érintkezésbe kerül a művészvilággal, a festőkkel; később maga is festgetni kezd. A művész Paul nevű fia — aki tanult építész és festő — 1937-ben könyvet adott ki „Apám Paul Gauguin” címmel. Könyvében így vázolja apja első lépéseit a festészetben (s nincs okunk kételkedni a könyv adatainak hitelességében):

„Néhány hónappal Emile születése után (a művész legidősebb fia 1874-ben született) Gauguin elkezdte a rajzolgatást. Meta (a művész felesége) maga is csodálkozott, milyen könnyen siklik férje keze a rajzlap fölött, addig fogalma sem volt férje rajzbeli képességeiről... Rajzolni kezdett kezet, lábat, aztán egész alakot... mindig ugyanazt a modellt vázolta, ugyanazt a kezet, lábat, alakot különböző helyzetekben... Határozott művészi iránya azonban még nem volt.”

Kitartása a tanulásban és tehetsége azonban már két év múlva 1876-ban helyet biztosít számára a tárlaton. A párisi „Salon” kiállításán nem aratott ugyan különösebb sikert. Átlagos kezdő volt a „hivatalos” festők között. A következő években aztán közeledni kezdett az impresszionistákhoz. Camille Pissaro az új művészeti irányzat legjelentősebb képviselője erős hatással volt művészi arculatának teljes kialakulására. A nyolcvanas évekig Pissaro a mintaképe és szellemi mozgatója Gauguin-nek, mennyiségi tekintetben ezek a művész termékeny évei, minőségileg azonban az epigonizmus és eklekticitás esztendői; Pissaro utánzásával egvidejűleg Gauguin Davidot és Cézanne-t is utánozza. Véletlen-e hogy éppen ezt a kettőt, vagy tudatos lépés a kompozíciók körvonalainak erősítése? Kétségtelen, hogy az utóbbi; David alaposabb tanulmányozása után a művész az impresszionista színek szétesését a kép klaszrikus körvonalaiival emeli és szilárd dekoratív művészetet teremt.

Első, jelentősebb művészeti sikere olyan elhatározásra bírta Gauguint, amely komoly kihatással volt egész további életére. Felmondta állását és feleségével Dániába költözött, hogy ott folytassa a festészetet. Itt azonban a kiábrándulások egész sora éri s a családások ettől kezdve egészen a sírig kísérik. Azt remélte,

hogy Dániában meleg szeretettel fogadják majd... ehelyett felesége családja úgy kezeli, mint valami semmittevőt. Azt remélte, hogy képeinek sikerük lesz; éppen az ellenkezője történt. Távol a korszak művészeti központjától, Páristól, új környezete — ami természetes is — nem tudta megérteni azt, ami körül még magában Párisban is állt a harc... „Forrón és teljes szívemből gyűlölöm Dániát... Gyűlölöm a dánokat” — mondja egy helyen Gauguin. S meg is érthetjük a művész elkeseredését: önbizalmát érte súlyos seb. De nemcsak új környezetében csalódott, nemcsak felesége családja nézte le művészi tevékenységét: felesége maga is ellene fordult. (Az asszony tartotta el anyagilag évek óta gyermekeit és férjét saját munkájával.)

„Gyűlölöm Dániát” ez lett vezérfonala Gauguin egész életszemléletének ezekben a napokban. S el is hagyta az országot.

S ettől kezdve, 1885-től beszélhetünk Gauguin igazi művészetéről. Amit addig adott, mind csak előkészület volt további fellendüléséhez. Megkezdődnek nagy csavargásai szerte a világban, az egyik világrészből a másikba, az egyik oceanról a másikra. Megindul a lázas keresés a „motívumok” után, amelyek később biztosítják számára a halhatatlanságot. Megszületik az új Gauguin, az igazi művész. De vele együtt megszületik a másik ember is, az izsakos, a nyilvánosházak hőse...

„Művészi hírem napról-napra nő... közben napokon át nincs mit ennem. S ez nemcsak egészségemet ássa alá, hanem munkaképességemet is. El kell mennem Panamába, hogy ott vademberként éljek” — írja feleségének Martinique szigetére való elutazása előtt.

A szigeten azonban újabb kiábrándulás éri, nagyobb mint minden korábbi balsiker. Nem találja meg az „ősi, vad” motívumokat, a gyarmatosítók keze mindent kiirtott, az élet olyan, mint bármely más nagyvárosban. Most csak egyetlen útja marad: visszatérni Franciaországba. Tengerésznek áll be és egy vitorláshajón tér haza, egyetlen garas nélkül... de lehiggadt, letisztult művészi szemlélettel. Itthon is csalódások várják. Hiába kínálja képeit, eredménytelenül próbálkozik kereskedni impresszionista festőtársainak műveivel is. Hónapok telnek el, megint alkohol, züllés, rendetlen élet.

Aztán... felcsillan valami távoli remény. Arlesben él és alkot Vincent van Gogh. A még el nem ismert két művész találkozik: együtt laknak, együtt alkotnak... életük egyaránt rendetlen. Van Goghot az élet a tébolydába sodorja... Gauguin ismét visszatér Párisba. A helyzet képeinek kelendősége körül semmit sem változott. S ha el is kel néha egy — milyen nyomorúságos áron.

A kétségbeesés határán támad benne a halovány reménysugár, az újabb kivándorlás lehetőségére. A művész fia, Paul azt állítja már idézett könyvében, hogy Pierre Loti „Le mariage” című regényének hatása alatt határozta el Gauguin, hogy Tahitibe utazik. Úgy érzi, hogy itt találja majd meg képeinek igazi tárgyát, saját lelki nyugalmát és — anyagi boldogulását is. „Büszke vagyok a nevemre, nagy művészi nevet faragok majd belőle” — írja feleségének újabb kivándorlása előtt.

S nem is tévedett. Tahiti szigetén alakult ki a nagy alkotó igazi művészi arca. Magára a művészetre nem fontos, hogy Gauguin sem első, sem második útján a déltengeri szigeten nem javította meg anyagi helyzetét. Kétségtelen, hogy Tahitiban fellelt motívumokban exotikumot keresett és képei kelendőségét akarta emel-

ni. A szigetről írt levelei mind ezt bizonyítják. Otthonhagyott és új képeinek kelendősege iránt érdeklődik mindig; önbizalma emelkedőben van, mindezt barátaihoz és rokonaihoz írt levelei bizonyítják. „Elégedett vagyok, nagyon elégedett újabb munkáimmal s úgy érzem, hogy teljesen behatoltam a polinéziai ember világába. Még senki sem adta azt, amit én most: Franciaországban nincsen hasonló”.

Nem lenne nehéz felsorolni azoknak a művészeknek nevét, akik elmenekülve a kultúra központjaiból, alkotásaikkal hozzájárultak aztán a művészet örök kincsesházának gazdagításához. A menekülés oka többnyire a valóságtól való irtózás (bármilyen formájában is szorította ez a „valóság” a művészt), de oka lehetett a konformizmustól való rettegés, a téma és megvalósítás szétágazó útja... s nem utolsó sorban az exotikum utáni vágy. (Delacroix néhány évtizeddel Gauguin előtt Afrikába ment és Algirban keresett és talált témát; Gauguin útja a Csendes óceánra konzekvens folytatása az ilyen „keresésnek”).

Anyagi bizonytalansága ellenére Gauguin Tahitiben kitarotán fest és dolgozik. Hozzáidomul a benszülöttekhez, benszülött nőt vesz feleségül. Megérti őket, mentalitásuk és szokásaik nem idegenek számára, velük örül és megosztja velük a bánatot, belemerül babonáikba, legendáikba, vallásukba.

És fest... alkot. Első Tahiti útján készült képei művészete legjavát alkotják. E korszak színeinek kevés közülük van a Pissaro-korszak színezéséhez: itt minden leegyszerűsített, szigorú, közvetlen. Palettáján elsötétednek a színek, mintha Polinézia lakóinak arcszínét vették volna fel. Sötét háttérből néha előtör valami intenzív sárga vörös vagy zöld sugár. A paletta színeinek ilyen elsötétedése furcsán hat, hiszen rendszerint az az elképzelésünk, hogy a déltengeri táj ragyogó, világos színekben gazdag, hogy ott a világos színek az intenzivebbek. (Egyes festők változatlanul azt vallják, hogy Lappföldön legintenzívebb a világos szín, tehát a sarkvidéki tájakon s hogy a déltengeri örök nagy izzás voltaképpen elfedi a világos színeket. Gauguin Tahiti festményei az utóbbi felfogást erősítik meg.)

Gauguin rajza ebben az időszakban az arabeszkhez hasonló korábbi, tiszta és világos vonalvezetés után — még jobban leegyszerűsödött. Ez a leegyszerűsítés a korabeli francia művészetben egyedülálló volt s még máig is ritkán szárnyalták túl.

Gauguinnek meg volt az oka, hogy büszke legyen művészetére: eredményes volt ez a

művészet... sikert mégsem hozott neki életében. 1893-ban, Tahitiből való visszatérése után kiállítás rendezett Párisban, a várva-várt siker azonban elmaradt. Az impresszionistákat akkor éppen csak hogy befogadta a közönség... őket sem teljesen. A közvélemény még nem volt képes azokat „megemészteni”, akik az impresszionistákat követték. Még a kritika is, bár jóakarató volt, tartózkodott Gauguin műveinek dicséretétől. Az anyagi eredmény tehát megint csak elmaradt.

Gauguin előtt két út állt: vagy visszatér a hivatalnoki életbe, esetleg tőzsdei spekulációba bocsátkozik... a másik út vissza Tahitibe. S ő az utóbbit választotta: Megkísérelte árlejtésen eladni képeit, valamint impresszionista gyűjteményét értékesíteni... de vagy félezer frankot ráfizetett (446 frankot és 80 centimest, ahogy pontosan feljegyezte). Visszatért hát a déltengeri szigetvilágba.

De most már itt sem lelt nyugalmat. Szervezetét betegség támadja meg, nem képes ellenállni és dolgozni. Úgy érzi, hogy Tahitinél még csendesebb helyre kell vándorolnia.

Tahititől 700 mérföldnyire van a Marques szigetcsoport. Odautazik. Nyugalmat azonban már sehohsem talál. Betegsége elhatalmasodik, látása gyengül..., azonban nem annyira, hogy ne lássa a gyarmati igazgatás és az egyház erőszakoskodásait, visszaéléseit. Védelmébe veszi az üldözött benszülötteket... s emiatt állandósulnak a kellemetlenségei a hatósággal. Egyre nehezebben forgatja az ecsetet.

Széteső testtel és lélekkel 1903 május 8-ikán érte utol a halál.

Gauguin, habár ma egyetlen képéért vagyónokat fizetnek, többet mint életében összes művészi alkotásaiért együtt, bizonyos fokig még ma is „kérdőjeles ember” sok művészet-történész szemében. Azt vetik szemére, hogy túlságosan a japán művészet hatása alatt alkot, hogy „túlhú” követője volt Puvis de Chavannes-nak. Cezanne így nyilatkozott róla: „Kevés kis értezt lopott tőlem s ez világkörűli útra segítette”.

Mindebből csak annyi igaz, hogy mint korának legtöbb művésze egyidőben a japán művészet forrásaiból merített. Azonban — mint igazi művész — nem tűrte, hogy ez a felfrissítő nagy forrás (a japán művészet tudnillik) teljesen hatalmába kerítse. Nem tett jelentős engedményt „az idők divatjának”, egyéni maradt élete végéig. S ha másért nem, a művészet egyéni kifejezéséért teljes elismerést érdemel.

Miodrag KIJUNDZSICS

Kiadja a Vajdasági Magyar Kultúrtaács, Noviszád — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, A. Rankovicsa u. 19/I — Postafiók: 160 — Telefon: 20-63. — Postatakarékszám: 300—T—275. — Előfizetési díj: Egy évre 500 din, fél évre 260 din, egyes szám 50 din. — Lapzárta minden hó 10-én. Kéziratokat nem őrziünk meg s nem adunk vissza.

Készült a szubotícai „Mínerva” nyomdában.